

Aldring, omsorg og familier

Hva vil en stadig høyere levealder bety for enkeltmennesker og samfunn? Den norske befolkningen eldes. Aldring er en nødvendig konsekvens av lav fruktbarhet og lav dødelighet – en følge av at flere lever lange liv. Aldring er en av sivilisasjonens store triumfer, men representerer også økonomiske og sosiale utfordringer. I et samfunn som det norske – et høyinntektsland i Europa med fruktbarhet under reproduksjonsnivå og tilgang på gode helsetjenester – vil viktige utfordringer være knyttet til omsorgsoppgaver. Dette nummeret av *Sosiologi i dag* beskriver aldringen av den norske befolkningen, og tar opp en av de viktigste konsekvensene av aldring, endrede omsorgsmønstre i familien.

Aldringen av den norske befolkningen som finner sted nå skyldes i all hovedsak den markerte økningen i levealder blant de eldste, det vil si personer 70 år og eldre. Selv om Norge eldes, vil eldrebølgen i Norge bli langt svakere enn i mange andre land (se for eksempel Raftery mfl. 2013). Dette er fordi Norge har hatt relativt høy fruktbarhet og relativt høy innvandring av unge mennesker sammenliknet med andre land i Europa, hvilket bidrar til å bremse aldringen.

For de kommende årene forutsetter Statistisk sentralbyrå at økningen i levealder vil fortsette omtrent som før. Konkret betyr dette av menns forventede levealder ved fødselen vil øke fra 80,4 år i dag til 86,5 år i 2060. Økningen for kvinner vil være fra 84,1 år til 89,1 år.

Fyndordet ”[d]et er vanskelig å spå, især om fremtiden” gjelder i fullt monn for levealder og aldring. Alle spådommer om en grense for menneskelig levealder er til nå blitt brutt (Oeppen og Vaupel 2002). Vi må følgelig kalkulere inn muligheten for at biomedisinsk teknologi bidrar til å forlenge våre liv også utover det som forventes av dagens framskrivinger.

Når levealderen øker, vil vi så få flere friske eller flere syke år? Det har forskningslitteraturen foreløpig ingen klare svar på. Det er en pågående internasjonal diskusjon rundt spørsmålet om sammenhengen mellom økning i levealder og sykkelighet (Chatterji mfl. 2015).

Forbedringer i levealder betyr selvfølgelig mye for enkeltmennesker, men vil også påvirke samfunnsforhold. Hvis aldringen fortsetter slik befolkningsframskrivingene forutsetter vil alderssammensetningen i den norske befolkningen se ganske annerledes ut i 2060: I dag utgjør gruppen 70 år og eldre rundt 11 prosent av befolkningen, mens den forventes å stige til 19 prosent i 2060. Særlig sterk vil veksten være blant de over 80 år – og denne aldersgruppen vil mer enn dobles fram mot 2060. Samtidig har vi befolkningsvekst i Norge, slik at økningen i det absolutte antallet eldre er langt større enn økningen i andelen eldre tilsier.

Aldringen vil mest sannsynlig ha en markert innvirkning på oppgaver og utgifter knyttet til helse- og omsorgstjenester framover, da de aller eldste er storforbrukere av helsetjenester, og særlig pleie- og omsorgstjenester. Imidlertid vil dette i stor grad avhenge av utviklingen i sykelighet. Dersom den økte levealderen bare betyr flere friske år, behøver ikke konsekvensene for helse- og omsorgsutgiftene framover bli så store. Men dersom antall friske år øker mindre enn antall leveår, kan det få store konsekvenser for offentlig økonomi.

I det majestetiske samleverket som aldring og livsløpsforskning, *Handbook of Sociology and Aging*, redegjør Richard A. Settersten og Jacqueline L. Angel (2011) for den historiske utviklingen i sosiologisk aldersforskning. På teorisisiden kan utviklingen kjennetegnes av en pendelbevegelse fra ”store teorier” som var rike på detaljer, men fattige på empirisk grunnlag, til motsatt ende, hvor det foreligger svært mye data, men få og begrensede tolkninger av disse. I dag karakteriseres feltet av mellømnivåteorier á la Robert K. Merton, med konkret-substantiv teori om begrensede områder med relativt tett kobling til (og mange anvendelser i) empirisk forskning. På metodesiden har det også vært en sterk utvikling. Trenden består av flere komponenter: en bevegelse bort fra rene beskrivelser i retning av årsaksforklaringer, stadig mer bruk av avanserte statistiske modeller og flermetode-studier og mer bruk av longitudinelle datakilder. Blant temaene sosiologisk aldersforskning befatter seg med er det også endring. Familiens betydning har dog alltid vært et viktig tema i forskningsfeltet.

Dette nummeret av *Sosiologi i dag* er på mange måter symptomatisk for utviklingen i den sosiologiske forskningslitteraturen om aldring. For det første inneholder det tre artikler som alle er basert på statistiske data. To av artiklene bruker en norsk longitudinell datakilde i sine analyser, nemlig Undersøkelsen om livsløp, generasjon og kjønn (LOGG).

Marianne Tønnessens (Statistisk sentralbyrå) bidrag er rent demografisk. Tønnessen leder arbeidet med de norske befolkningsframskrivingene. Hennes

bidrag gir et demografisk portrett av vår aldrende befolkning. Demografisk kunnskap av denne typen fungerer som svært god folkeopplysning, siden befolkningsstruktur og befolkningsendringer ligger til grunn for eller modererer betydningen av all annen samfunnsendring.

Bidraget til Elisabeth Ugreninov (Universitetet i Oslo) og Karin Hamre (Universitetet i Oslo) har tittelen ”Døtre i skvis mellom arbeid og foreldreomsorg” undersøker hvorvidt flere omsorgsbyrder i kombinasjon med høy yrkesaktivitet predikerer et relativt høyere sykefravær. Deres resultater tyder på at dobbelbelastningen med omsorgsoppgaver og samtidige krav fra arbeidslivet ikke nødvendigvis fører til et høyere sykefravær.

Katharina Herlofson (NOVA) tar et flergenerasjonsperspektiv i sin artikkel med tittelen ”Lengre liv, nye hjelpemønstre i familien?”. Hun undersøker hjelpemønstre i tre- og firegenerasjonsfamilier fra to vinkler: passer besteforeldre barnebarn og voksne barns omsorg for egne foreldre. Herlofsons konklusjon er at når kvinner, og ikke menn, står overfor omsorgsbehov i generasjonene over så vel som under, bidrar de i begge retninger.

Nummeret inneholder også to bokanmeldelser. Ingar Brattbakk (Arbeidsforskningsinstituttet) anmelder boka ”Fellesskap og forskjellighet – Integrasjon og nettverksbygging i flerkulturelle lokalsamfunn” av Guro Ødegård, Jill Loga, Kari Steen-Johnsen og Bodil Ravneberg (Abstrakt forlag, 2014). Jakob Skjøtt-Larsen (Aalborg Universitet) anmelder antologien ”Elite og klasse i et egalitært samfunn”, redigert av Olav Korsnes, Marianne Nordli Hansen og Johs. Hjellbrekke (Universitetsforlaget, 2014).

Referanser

- Chatterji, S., J. Byles, mfl. (2015). ”Health, functioning, and disability in older adults – present status and future implications.” *The Lancet* 385: 563–575.
- Oeppen, J. og J.W. Vaupel (2002), ”Broken limits to life expectancy”, *Science* 296(5570) 1029–1031.
- Raftery, A.E., J.L. Chunn, mfl. (2013). ”Bayesian Probabilistic Projections of Life Expectancy for All Countries.” *Demography* 50: 777–801.
- Settersten, R.A. og J.L. Angel (2011) ”Trends in the Sociology of Aging: Thirty Year Observations” i R.A. Settersten og J.L. Angel (red.) *Handbook of Sociology of Aging*, s. 3–17. Heidelberg: Springer.